

ODZIERŻEĆ (178) *vb pf*

-rz- (160), -rz- (16), -ríz- (2).

o oraz oba e jasne.

inf odzierać (39). ◇ *fut* 1 sg odzierzę (1). ◇ 2 sg odzierzysz (17). ◇ 3 sg odzierzy (16). ◇ 1 pl odzierzemy (6) *OpecŻyw* (2), *BielKron*, *HistRzym* (3), odzierzymy (2), odzierz(e)m (1) *ArtKanc* (2:1); -émy (1), -emy (1) *OpecŻyw* (1:1), -(e)my (4). ◇ 2 pl odzierzycie (3). ◇ 3 pl odzierzą (5). ◇ *praet* 1 sg m odzierżałem (1). ◇ 2 sg m -eś, -ś odzierżał (3). ◇ 3 sg m odzierżał (43). *f* odzierżała (3). ◇ 1 pl m pers -smy odzierzeli (1). ◇ 3 pl m pers odzierzeli (5). ◇ *plusq* 1 sg f -m była odzierżała (1). ◇ 3 sg m był odzierżał (1). ◇ *imp* 1 sg niechać odzierzę (1). ◇ 1 pl odzierzmy (1). ◇ *con* 2 sg m byś odzierżał (1) *Leop*, odzierżałby (1) *HistRzym*. ◇ 3 sg m by odzierżał (18). ◇ 2 pl m pers byście odzierzeli (1). ◇ 3 pl m pers by odzierzeli (1). ◇ *part praet act* odzierzawszy (6).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI w*.

1. *Objąć w posiadanie i władanie; obtinere Vulg, PolAnt, Cn; tenere Vulg, Cn; possidere Vulg* [w tym: *co* (43)] (46) :

Przen (2) : Lekcia z przypowieści Sálomonowych *Prouerbiorum* Cap: 8. (*marg*) Początek. (-) Pan odzierżał mię [mądrość] ná początku drog swoich [*Dominus possedit me in initio viarum Prov* 8/22] *Leop* AAA2 [*idem*] AAA4v.

a. *O ziemiach, narodach, władzy monarszej: podbić, opanować; objąć panowanie* (30) : *BielŻyw* 149; á tak iuz odzierzawłszy wżytkę Syrią [*Deinde capta Syria*] przyjechał y rozbił namioty nád miáltem Tyr *HistAl* B7; wy poydziecie przez Iordan/ ábyście odzierzeli ziemię kthorą wam da Pan Bog wáńz/ ábyście ią mieli y władnęli nią. *Leop Deut* 11/31; dałem cie ná przymierze ludu/ ábyś wzbudził ziemię/ á odzierżał dziedzicthwá rozmiotáne *Leop Is* 49/8, *Num* 32/18, 22, *Deut* 26/1, *Ios* 1/15, 19/9, *Dan* 11/7; Perdykás myślił iákoby sam Monárchią odzyerżał *BielKron* 127; wżákze lie potym z Prufy zgodził Mściwy/ ále z brátem Wárćifławem nic/ ktorego wzięł do więzienia chcąc iego część álbo ípadek odzierać po brácie Swátopelku. *BielKron* 363, 199v, 211v, 410, 417v, 418, 428 [2 r.]; iestem krolewná ktoram była odzierżała krolestwo [!] po śmierci oycá mego *HistRzym* 105, 101v, 105; *BudBib* 2.*Mach* 4/27.

W charakterystycznych połączeniach: część odzierać, dziedzictwo (2), *krainy, krolestwo* (4), *księstwo* (3), *monarchiją, państwo, rzekę, spadek, ziemię* (3); *po śmierci* [czyjej] *odzierać* (3).

Zwroty: »lupem odzierać« (1): Iuzem lie teraz dowiedział izes ty z niektorimi lotrzyki rzekę Eufraten lupem odzierżał *BielŻyw* 150.

»wszytek świat odzierać« (1): Wzyął od Apoliná odpowiedź/ iz ten wżytek fwiát odzyerży/ który wfiędzye ná Bucefalá bez ízkody. *BielKron* 122v.

Przen (2) : Vbogi który nálażł íkarb/ iestci Kryftus który odzierżał ray nie dla siebie/ ále dla wżytkich ktorzy go miłuią. *HistRzym* 90; Weyźrzyfz ná Kościoł święty/ miedzy złemi przekłety/ Ten Antykryft odzierżał/ zakony íwemi związał *ArtKanc* K9v.

a. *Mieć lub zdobyć władzę* (3) :

Zwrot: »odzierać moc, państwo« [w tym: *nad kim* (2), *czego* (1)] = *potentatum tenere Vulg* [*szyk zmienny*] (2:1): Filipie národzi lie thobie fyn ktory będzie krolował po śmierci twey/ á okraży wżytek

fiwiath/ odzierzawfzy pańftwo nádewfzemi ludzmi [*gentes universas obtinendo*] *HistAl* A6; *Leop* 4.*Esdr* 11/32; Ty áczęś odzierzał moc nád ludźmi [*potestatem ... habens*]/ [...] wżákofz nie mnimay/ ábyć narod nálfz od Bogá opuľczon być miał. *BudBib* 2.*Mach* 7/16.

b. *O własności prywatnej: wejść w posiadanie drogą kupna, dziedziczenia itp.* (8) : Toć ieft dźiedzic/ Podzmy zabiimy go i pośiądzmy (*marg*) odzierzmy (–) dźiedzictwo ie⁸⁰ *MurzNT* *Matth* 21/38; Ieľliľz tedy chcelz odzierzeć tę rolą bliľkością/ kup/ y mieyże *Leop* *Ruth* 4/4; *UstPraw* A; brát iego ľłuzyl v Fránciľzká Sforcyego kľiążęciá Medyoláńskiego/ pod ktorým zamek odzierzał Mus rzeczony *BielKron* 239; mąż moy iáchaľ do źiemie fiwętey/ á nie bárzo mie miľuie/ byś go mogľ przez iáką naukę zabić odzierzałby to wľzytko co ia mam. *HistRzym* 54v, 74v.

Zwrot: »odzierzeć wiecznością« (1): Poz waľ by [!] ieden drugiego/ iż moje imienie dzyerzyľz zaľtawą; á drugi by powiedział/ iż dzyerzę ále wiecznością; á obá by áni ľiftu żadnego/ ani ľłufznego świádectwá niemieli: w tákowej rzeczy Dzyerzawcy przychodzi dowod/ y odzyerzy wiecznością. *UstPraw* H.

[*Szereg*: »odzierzeć a posieść«: częľto fie przygadza/ że brát brátá [...] dla pańftwá áľbo máyętności/ ktorámby iedno ľam mogľ odzyerzeć á poľyeść/ [...] s fiwiátá zgládzi. *HistTroj* A5.]

Przen (1) : Kto iuż wniebie ľiedzenie y mieľtce odzierzał, ten fie iuż wypowiedzenia nie boi. *BielŻyw* 169.

c. *O łupach wojennych: zdobyć* (2) :

Zwrot: »korzyść odzierzeć« (2): poráziľzli ie/ máľą korzyść odzyerzyľz/ bo lud nędzny nie máiac nic iedno ľuki *BielKron* 112v, 107.

d. *Objąć urząd tron* (4) : tho ye⁸⁰ Kro. m. thak przyimvye yako pan krzeľczyyanľky y ziczicz mv thego raczi. abi wdobrem pokoyv myeľcze oycza ľzwego odzyerzał. *LibLeg* 11/181; tenći ieft przepis onego piľmá/ Ómegonáľtego dnia/ mieľiacá Elul/ roku ľto ľiedmdzieľiątego y wtorego (kthory ieft trzeci rok iáko Symon odzierzał nawyźľze kápláńftwo [*sub Simone principe sacerdotum*] w Sárámel) *BibRadz* 14/27; [*Kardynaľ*] potým y Arcybiľkupľtwo Medyolaⁿľkie odzierzał *BielKron* 239, 41v.

2. *Uzyskać, osiągnąć, dostąpić* [*w tym: kogo* (5) (*w użyciu przenośnym i w a.*), *co* (108)] (117) :

a. *Zdobyć w wyniku własnego postępowania* (32) : Ale kto kolwiek zwyćięży/ Nierówną pracą odzierży: Bo Pan zá ľwe zwyćiężenie/ Od was weźmie powyźľzenie. A ia ieľliby ch zwyćiężyľ/ Pána rozumem przewyźľzyľ: Nie obdarzą mię zwoleńftwem/ Ale bićim áľbo ięctwem. *BierEz* E4v; Kupyec gdy po kupyą yezdzi [...]. Nye záľuye prace áni dáľkyey drogi/ by tylko kupyą dobrą á pożyteczną odzierzał. *GliczKsiąż* M, L4.

Zwoty: »część (*a.* chwałę) odzierzeć« (2): *RejPs* 114; Chore [...] poruľzony zazdrofcią/ podwiold ľud poľpolidy ná Moizęľzá/ áby ľam iego część á chwałę odzyerzał *BielKron* 40v.

»pożytek odzierzeć [*z czego*« (2): *FalZioľ* V 44v; áby ten kthory by fie chcyal nyą [*naukę*] párác/ rozumyál częgo á yákoby fie vczyľ/ żeby pothym nic ná tem nye trácił/ ále s tego nyeyáki pożytek á poľtępek odzyerzał *GliczKsiąż* I5.

»sławę, imię sławne (*a.* piękne) odzierzeć« [*w tym: imię i sławę* (1)] (5:2): [*Arystoteles*] imię ľlawne nádewľzitki mędrce odzierzał. *BielŻyw* 90, 50; *BielKron* 116v, 124, 341; Król Lokietek w téy mierze między wľzytkimi króľmi ľlawę odzierzał *SarnStat* 121.

»zwycięstwo, wiktoriją odzierżeć« [szyk zmienny] (14:1): *TarDuch ktv*; *BielŻyw* 116; *BibRadz* 2.*Mach* 5/6; Iudás Máchabeus poraził Antyochá [...] y inych więcey zwycięstw odzyerzał. *BielKron* 118, 202v; boiował szczęśliwie/ y zwycięstwo nád nieprzyacielmi odzierzał. *HistRzym* 131, 35, 40, 76v, 77v [2 r.], 78, 81v, 105v; *ActReg* 84.

Przen (4) : Báránek ten Pan nád pány/ [...] ma nád krolmi páńftwo mieć/ á z wiernemi boy odzierżeć/ Antykryftá wniwecz zetrzeć. *ArtKanc* O.

Zwroty: »przodek odzierżeć« (1): [Luter] mowił tedy/ fzalenie^m vczynił [...] zem tám Krystufa fzukał/ gdzie czárt przodek odzierzał *BielKron* 204.

»odzierżeć zwycięstwo« [szyk zmienny] (2): że sítąpił z niebá/ náture nászę przyiął á zwycięstwo dla nas nád dyabłem odzierzał. *HistRzym* 100v, 106v.

a. [Wyjątkowo o zdarzeniu niepomysłnym: szwank nieladajaki w wojsku swem od pogan odzierżeli, iż ledwo co wojska uszło *KroniczTasz* 213.]

b. *Otrzymać od kogoś, zostać obdarzonym w wyniku starań, zabiegów; wyjednać, wyprosić; possidere Vulg; fieri compotem alicuius rei Cn* (85) : chczelz łafky bołkyey doftápycz uczyeykay fyą do panny czyftey pokornym ferczem Odzyerzylz wlytko *PatKaz II* 49v; Alexander wielki [...] napominał go aby od niego profił czoby chciál iż to odzierżeć miał. *BielŻyw* 71; *LibMal* 1544/87v, 1545/103v; nie będziem dáwac Commiffyey iedno ná granice miedzy dobrámi nászemi/ [...] á ktoby o infze rzeczy odzierzał commiffyą/ tedy tákowa ma być niczemna. *UstPraw* I2, I; *BielKron* 193v, 215v, 311, 359; Tento pierścień [...] ielt tákowej mocy/ że cożkoli v kogo żądam/ máiac ij/ wlytko odzierzę. *HistRzym* 61v, 61; *RejPos* 176; *ArtKanc* I18; *ActReg* 87; *SarnStat* 872.

odzierżeć co [= to, co jest przewidziane w czymś] (3): *RejAp* 41; tá vftáwá ielt vftáwioná/ że ktożby kolwiek był flepy/ z niemocy ábo z przygody/ w ktorym by fie niemogł pożywić/ tákowy dobrodzieyftwo vftáwy krolewfkiey odzierży. *HistRzym* 114v; *RejPos* 223.

odzierżeć od kogo (6): *BielŻyw* 86; *LibMal* 1543/74; ty pány ktore fémną będą powiężećie/ á Kfiązęciu Przemyśławowi doniefiećie/ wielkie dary od niego odzierżycie. *BielKron* 319v; w.m. więtfzą dziękę/ od białychgłow odzierżylz/ kiedy rádniey co przydałz/ niż vymiełz tym thák zacnym cnotam/ wymową fwoią. *GórnDworz* Y4; *RejPos* 102, 281.

odzierżeć u kogo (15): Niechátz to v ciebie odzierzę/ vczi ij vciels mię w tym/ wyflucháy mię dzis w méy prozbie. *OpecŻyw* 81v; *BielŻyw* 83; *ComCrac* 11v; *Diar* 76; *BielKron* 115v, 129, 350, 351v, 386v (8); *HistRzym* 72; co ielt tobie lepżego/ ielli vżyć tak wdzyęcznego [...] żywotá fwego/ á mieć w nim [...] opiekę iego/ y ty przyłzle obietnice/ y ty niefkończone rołkofzy odzyerżeć v nie⁸⁰. Czyli [...] *RejPos* 223; *ActReg* 8.

odzierżeć sobie (2): Deliberatya była o Biskupstwo Luckie [...] obrali X. Bernartha Macieiewskiego y od zierzał [!] sobie expeditią wstykę vPapieża *ActReg* 8. *Cf odzierżeć sobie skąd*.

odzierżeć sobie skąd (1): A iákoż ty [...] człowiecze tych cznot w łobye ftánowić/ fąrbowác/ á łobie ich cukrowác nie małz? áno iuz niemálz tak nic szczęśliwego częgo tu iuz łobie ftąd odzyerżeć nie moželz. *RejZwierz* 141v.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikiem: to (5); *zaimek względny „co(kolwiek)”* (7), *iż* (2), *aby, iżby* (2)] (11): bez wątpienia wlytko to odzierżemy oczkoli z dobrą wiarą a trwale

boga milégo profitz będziemy. *OpecŻyw* 62, 29, 37v, 47v, 62; *ComCrac* 11v; *BielKron* 370, 386v; *GórnDworz* Z6; Sponki thę moc miály/ że [!] kthożkolwiek ie ná pierśiách nofił/ cokolwiek ferce iego żądáło [...] odzierzał. *HistRzym* 61; tołmy ná koniec zá vprzýmym łtáraniem łwym odzierzeli: łż [...] ziechawłzy łie z łtany Wielkiego Księłtwá Litewłkiego/ niemályłmy włtępek do nápráwienia tego Ziednoczenia y téy po części nárafzoney Vniiey vczynili *SarnStat* 1019.

W charakterystycznych połączeniach: dobrodziejstwo ustawy odzierzeć, dziękę, ekspedycyją, folgowanie, komisyjá, lepsze mnimanie, naukę, obietnice (2), obronę, opiekę, pomoc, przyjaźń, wszy(s)tko (6), zysk; od białychłłow odzierzeć, u krola (WKM) odzierzeć (5), u mądrego, w pana (od pana) (3), u papieża (3), u rad; snadnie odzierzeć (3), zaocznie.

Zwroty: »błogosłáwieniełstwo odzierzeć« [szyk zmienny] (5): gdyż wiełz żeś iuż włszytki błogosłáwieniełtwá odzierzał/ ktore tobie ten Pan ziednáł tą niewinną męką á śmierciá łwoiá *RejPos* 90, 56v, 102, 136v, 281.

»dary odzierzeć« (4): wiedzion przed Amuratá z radościá/ dwoie tám dary odzierzał. *BielKron* 242v, 42v, 319v; *RejPos* 136v.

»odzierzeć krolełstwo niebieskie, dziedzictwo krolełstwa niebieskiego« = regnum Dei possidere Vulg [szyk zmienny] (3:2): pothym odzierzyłł páníá poćielzenia/ to ielł krolełstwo niebieskie. *HistRzym* 104v, 99, 104, 104v; áni złódzieie/ áni łákomi/ áni piiánice/ áni złorzeczácy/ áni drapieżcę nie odzierzá dziedzictwá krolełtwá niebieskiego. *WujNT* 1.Cor 6/10.

»łaskę odzierzeć« [szyk zmienny] (5): o łzmyercz myeczewá yełth vrzedu prołłil łaská thá od panow odzyerzał yłch nye ná łchubyenyczá alye ná łczyácyze onego łłá zdali *LibMal* 1543/74; *Diar* 76; *BielKron* 351v, 416v; A przetoż odzierzyłł łáłkę v páná łwoiego ktoráś był łtrácił. *HistRzym* 72.

»odzierzeć miłosierdzie« [szyk zmienny] (2): *RejPs* 46; Rzeki [!] iemu Krol: Miłosierdzie ktoreś záłłużył odzierzyłł. *HistRzym* 75.

»miłóść odzierzeć« [szyk zmienny] (4): XX lat przy Platonie miełzkał, od niegoż takowá miłóść odzierzał y naukę włzitkę tak iż Ariftolełá domem nauki nazwał. *BielŻyw* 86, *nłb* 5, 83; *HistRzym* 108v.

»(wieczne) zbáwienie odzierzeć« [szyk zmienny] (3): Żydowie tez wierzá przez zakon Moizełzow zbáwienie odzierzeć. *HistRzym* 98, 122; to ielł náłze vłánie/ że przez twoie Krwie wylanie/ [...] odzierzem wieczne zbáwienie/ Alleluia. *ArtKanc* F6v.

»żywot wieczny odzierzeć« = vitam aeternam possidere Vulg [szyk zmienny] (14): *SeklKat* A6; niewdzięczni będá wiłieć ná łzubienicy piekielney/ á wybráni y wdzięczni odzierzá żywot wieczny. *HistRzym* 70, 6v, 51v [2 r.], 73, 76v, 87v (11); zá then cześny żywot wieczny odzierzemy *ArtKanc* K19; włzelki któryby opuścił dom/ ábo bráćią/ ábo łiołtry/ ábo oycá/ ábo mátkę/ ábo żonę/ ábo łyny/ ábo role dla imięniá mego: tyle łtokroć weźmie/ y żywot wieczny odzierzy. *WujNT Matth* 19/29 [przekłád tego samego tekstu: *HistRzym* 6v, 51v, 117].

Szereg: »odnieś a odzierzeć« (1): tedy iuż mieli tu docześne błogosłáwieniełtwá odnieś a odzierzeć od niego *RejPos* 102.

W przen (1) : gdy łobie wřpomniłz á vważyłz [...] co to ieřt być w obronie Pána řwego nie bać łie żadnego řtráchu/ áni oney ořtátecznej godziny/ być pewien korony wieczney/ odzierzeć łwiátłóć álbo gwiazdę iutrzenną/ y inych obietnic wiele. *RejAp* 41.

Przen (1) : dla zakonu twe⁸⁰ odzierzałem cie panie. *TarDuch* D8v.

a. *Poślubić, dostać za żonę (4)* : *GliczKsiąż* P6; rzekł mu Saul/ ieřli mi przynieřiesz obrzeřkow řto Filiřtyńskich/ tedy corę moię odzyerżyłz Michol *BielKron* 65v, 415.

Zwrot: »odzierzeć sobie za małżonkę« (1): corkę iego [...] łobie zá małżonkę odzierzał. *HistRzym* 104.

[*Cf też b.* »odzierzeć królestwo niebieskie« *HistRzym* 104v.]

3. Utrzymać dotychczasowy stan rzeczy (9) :

a. *Posiadać w dalszym ciągu, nie stracić; obtinere PolAnt [co] (7)* : *BibRadz Dan* 11/6; *BielKron* 370; Otoż tá chćiwość záłlepiła ludzie/ iż tego nie widzą/ ieřli pořpolita rzecz zginie/ iż nikt řwego nie odzierży. *GórnDworz* G5v; BYł niekory krol imieniem Ařmodus kory wřtáwił że koryżkowiek złoczyńcá był ięř/ á pořtáwiony przed řędzią powiedział by trzy prawdy [...]/ iákoby kolwiek był nawięřszy złoczyńcá/ áby takowy żywot řwoy z dziedzictwem řwym odzierzał. *HistRzym* 98v.

W przeciřstawieniu: »utracić ... odzierzeć« (1): wziął Thárentum miářto/ á Liuius Sálinator/ kory ie był kilká lat przed tym wřtrácił/ ále zamek był odzierzał/ y řniego wielkie pořługi czynił/ prořił go/ áby miał baczenie ná to/ że wřdy iego řpráwą miářtá Tárentum dořtał *GórnDworz* R4v.

Zwrot: »plac odzierzeć« = *zwyciężyć, nie cofnąć się przed nieprzyjacielem (1)*: bili łie od raná áż do wieczorá/ áczkolwiek nářzy plac odzyerřeli/ ále wiele ludzi zacnych zginęło *BielKron* 391.

Przen: *Zdobyć przewagę w dyskusji (1)* :

Zwrot: »plac odzierzeć« (1): Ná ořtátek them chcá plac odzyerřeć á řwoye ná wirzchu myeć/ [...] mowýc thák: Skądby bráli panowye pyenyádze? *GliczKsiąż* G7.

b. *Nie dopuścić do wřłamania się [kogo] (1)* :

Zwrot: »w pořłuszeństwie odzierzeć« (1): Pudore et liberalitate liberos retinere satius esse credo quam metu, Mam zá to że dáleko rychley yeden może dzieći w dobrych obyczáyách/ y w pořłuszeńřtwie odzierzeć wřtidliwą beřpiecznořcią niřli řrogořcią *Mqcz* 448a.

c. *Obowiázywać w dalszym ciągu (1)* :

Fraza: »tak zwyczaj odzierzał« (1): A řjem – juř tak zwyczaj odzierzał, kory nam krolowie polscy naszy tak wieczno dzierzeć poprzysięgają, jako i ine przywileje – z tych trzech stanow złożony jest *DiarDop* 114.

d. [*Zatrzymać, nie wypuścić [kogo]*]: W tym czářie rozmáite rozmowy Rupert z nimi miał/ iákoby go rzkomo odzierzeć chćiał *HistFort* B4.]

4. *Zwyciężyć; wygrać sprawę; obtinere HistAl, Cn; potiri, tenere, vincere Cn [w tym: kogo (2), co (1)] (4)* : ieřli przeciř nam wyiedzieřz wmyřliłyřmy mężnie boiowác á ieřli ty nas przewyciężyłz/ owřzeki żadney chwały nieotrzymałz iże niewiářti odzierziłz [*HistAl* 1510: ořtrzymasz] *HistAl* H3, C5v; Nieřtánieli ná wřtorym záwitym roku/ táki wřzyřtko powođřtwo prze powođu ma być zdan/ korym zdánim iuř odzyerřy powođu ten co pożywa o gránice. *UřPraw* I.

Przen: *Zdobyć przewagę w kłótni (1)* : Drugi lepak łowy fromotnymi ganił go [*Dyjogenesa*], ktoremu nic nieodpowiedział, y rzekł mu onże czemuby nato nicz nieodpowiada, rzekł Dyogenes, nie chcę sie z człowiekiem otę rzec hadrować, którą ten ktożby odzierzał fromotniejszy będzie. *BielŻyw* 72.

5. *Wytrzymać, znieść; przen [co] (1)* : Ziemia trzęfłá sie iest/ iż nie mogłá odzierżec krwie świętey iego. *RejPos* 5.

6. *Oceńić, oszacować (1)* : AEstimare magni et magno. Wyfoko ważić/ drogo odzierżec. *Mącz* 5b.
Synonimy: **1.**, **2.** *dostać*; **1.** *nabyć, osiągnąć, posieść*; **a.** *dobyć, opanować, podbić*; **2.** *dostąpić, osiągnąć, otrzymać*.

Formacje współrdzenne cf DZIERŻEĆ.

Cf **OBDZIERŻEĆ, ODZIERŻENIE**

MM